

ELEMENTE ORNAMENTAL-SIMBOLICE PE MONUMENTELE DIN SUD-VESTUL DACIEI ROMANE (II)¹

Mariana Crînguș

Cuvinte cheie: *Dacia romană, monumente funerare*

Dintre elementele ornamental-simbolice ce se fac remarcate pe monumentele funerare din partea de sud-vest a provinciei nord-dunărene, cele mai interesante sunt din punctul nostru de vedere acelea care încă prezintă o puternică încărcătură simbolică. În spatele reprezentării (simbolului) de pe monumentul funerar se mai află încă o idee, reprezentarea semnifică ceva ce încă este viu în memoria celui ce comandă monumentul.

În lucrarea de față dorim să ne oprim în analiza noastră doar asupra reprezentării *asciei* ca element cu o puternică încărcătură simbolică.

Ascia face parte din categoria reprezentărilor simbolice cu o importanță încărcătură legată de lumea de dincolo și de atitudinea pe care o au cei rămași în viață față de ceea ce înseamnă necunoscut și nemurire. Astfel de elemente și-au păstrat semnificația simbolică mai mult decât alte elemente care au devenit mai mult decorative prin pierderea încărcăturii simbolice pe care au avut-o inițial.

Legat de semnificația reprezentării *asciei*, deci a uneltei pe care o foloseau lapidarii, dar și cei ce prelucrau lemnul, s-au emis mai multe ipoteze. În cele mai multe dintre cazuri nu putem spune că reprezentarea ei s-ar lega de profesia decedatului. Sunt puține cazurile în care inscripția face completarea în acest sens². La nivelul Imperiului Roman, reprezentări ale *asciei* le întâlnim pe monumente funerare ridicate pentru artizani de diferite etnii, pentru magistrați, funcționari, preoți³. Una dintre ipotezele la care ne refeream mai sus ar fi aceea că monumentul a fost terminat, astfel mormântul se înscrie în rândul *res religiosae*⁴. O altă părere ar fi cea conform căreia *ascia* servea la săparea gropii sepulcrale și astfel s-ar explica prezența sa pe monumentul funerar⁵. Poate fi văzută în reprezentarea *asciei* o emblemă apotropaică destinată a îndepărta răul⁶.

O altă opinie, care le completează pe cele exprimate deja, este cea a lui

L. A. Muratori, care vede în *ascia* o recomandare adresată celor rămași în viață de către defunct de a menține în bună stare mormântul, să nu ajungă să fie acoperit de mărăcini și de buruieni⁷. Pe de altă parte L. Renier este de părere că a pune un monument funerar sub semnul *asciei* înseamnă a dedica un monument care nu a fost încă utilizat, adică este un monument nou care abia a ieșit din mâinile meșterului și care se mai află încă într-o oarecare măsură sub auspiciile uneltei care a fost folosită la realizarea monumentului⁸. În general se consideră *ascia* ca element apotropaic care alungă soarta rea⁹, probabil prin aceasta mormântul și monumentul treceau astfel sub protecția divină. Prezența uneori ocazională (cel puțin pentru noi) pe unele monumente funerare a *asciei* nu ne permite să tragem nici o concluzie, doar poate aceea că este evocată moartea¹⁰.

Pe unele monumente din Imperiul roman apare formula *sub ascia dedicavit*. Aceasta poate însemna că la baza monumentului, imediat ce a fost dat spre folosire, au fost depuse acolo osemintele sau cenușa celui decedat. Astfel, atât reprezentarea *asciei*, cât și formula *sub ascia* conțin îndemnul și rugămintile către posterioritate de a păstra locul unde se afla mormântul și să nu permită buruienilor, mărăcinilor și ierburilor să crească și să năpădească acel loc.

Tot la nivelul Imperiului trebuie să spunem că *ascia* apare pe monumente funerare din Gallia Cisalpină (mai ales pe monumentele funerare de la Lyon), Africa, Illyricum sau Roma¹¹. Exista părerea că simbolul *asciei* s-ar lega de spațiul oriental al Imperiului Roman, însă astfel de reprezentări în lumea orientală sunt destul de rare¹².

În Dacia reprezentarea *asciei* poate fi observată pe un număr mic de monumente funerare. Cele mai numeroase astfel de monumente provin de la Tibiscum (3), iar câte un exemplar de la Alburnus Maior, Romita, Potaisa¹³.

Din sud-vestul Daciei, doar la Tibiscum se cunosc monumente cu reprezentarea *asciei*. Primul monument este un altar pus pentru amintirea Valeriei Crescentilla de către soțul său, Caius Caecilius Felix, augustin al coloniei Ulpia Traiana Sarmizegetusa¹⁴. *Ascia* apare redată pe cornișă și este de fapt singurul element ornamental-simbolic prezent pe întreg altarul. Acesta a fost descoperit în castru.

Un alt monument este de fapt o stelă funerară pusă de părinți pentru cele două fiice gemene, Publia Aelia Ingenua și Publia Ingenuvia Florentia, decedate la o vârstă fragedă (doi ani). Această stelă are registrul superior unde probabil se aflau busturile defunctelor, distrus împreună cu cele ale părinților, căci busturile celor două fete sunt realizate în primul plan, iar în cel de al doilea plan al reliefului probabil se aflau busturile părinților, iar

reprezentarea *asciei* apare sub textul incizat¹⁵.

Al treilea monument cu reprezentarea *asciei* ni s-a păstrat în stare fragmentară și nu se mai păstrează din monument decât imaginea cu caracter funerar¹⁶.

Prezența *asciei* pe monumentele funerare din Dacia poate fi legată de prezența unor coloniști veniți din spațiul Dalmației¹⁷, asta cu atât mai mult cu cât în Dalmația se cunosc foarte multe monumente funerare care sunt puse în legătură cu reprezentarea *asciei*, dar și a așezării monumentului *sub ascia*¹⁸. În ansamblu, putem spune că reprezentarea *asciei* o întâlnim pe stele funerare iconice sau aniconice, pe altare funerare sau pe alte monumente sculpturale cu rol clar funerar. De asemenea, nu putem spune că s-a preferat reprezentarea *asciei* deasupra sau sub registrul inscripției. Acest lucru este evident și la Tibiscum, căci în comun cele două monumente la care ne referim nu au decât reprezentarea *asciei* și faptul că sunt ambele monumente funerare.

În provincia vecină Pannonia se cunosc câteva reprezentări ale *asciei* alături de alte unelte pe care le putem lega de domeniul prelucrării pietrei, deși textul incizat nu face nici o aluzie în acest sens. Astfel stela funerară păstrată fragmentar de la *Ulcisia Castra* pusă pentru Titus Flavius Felicio și familia sa păstrează, în partea superioară a reprezentării unui personaj în picioare dintr-o scenă mitologică, o *ascia*, un compas și un ciocan¹⁹. Pe o altă stelă descoperită la Brigetio și păstrată și ea în stare fragmentară întâlnim reprezentarea compasului alături de cea a *asciei*. De remarcat faptul că aici avem menționate numele unor copii care au decedat la vârste fragede²⁰, ca și în cazul stelei funerare de la Tibiscum pusă pentru cele două gemene decedate la vârsta de doi ani și pe care am prezentat-o mai sus. De evidențiat faptul că în ambele cazuri din Pannonia se observă reprezentarea *asciei* pe stele funerare alături de alte elemente precum compasul, iar dispunerea *asciei* este sub registrul inscripției.

Pentru partea de sud-vest a Daciei romane se cunosc până în prezent, din descoperirile arheologice, doar trei monumente cu reprezentarea *asciei* și toate cele trei exemplare provin din anticul Tibiscum. Pe două dintre monumente pe care apare reprezentarea *asciei* se păstrează numele pentru care s-a ridicat monumentul. Sunt de fapt menționate trei persoane, toate cele trei fiind de sex feminin. Din analiza numelui pe care îl poartă fiecare nu reiese că ar proveni dintr-o anumită zonă a Imperiului sau aparțin vreunei etnii. Reprezentarea *asciei* astfel nu o putem lega de mediul de proveniență al decedatelor sau a celor din familie care ridică monumentele. Cert este că în rândul populației din anticul Tibiscum există persoane pentru care acest simbol funerar este încă viu, reprezintă ceva. Vorbim deci de un simbol și

nu de un semn sau o imagine, înseamnă că s-a realizat un transfer imaginar în psihicul celui ce privește reprezentarea și astfel imaginea a fost mutată în interiorul simbolului și implicit în interiorul individului.

Până în momentul de față, Tibiscum este singura localitate din provincia Dacia unde au apărut cele mai numeroase monumente cu reprezentarea *asciei*. Din analiza acestor monumente nu le putem încadra într-o perioadă anume, decât în perioada largă a secolelor II-III p. Chr. De asemenea, nu putem spune că măcar cele două monumente care păstrează și inscripția sunt realizate de același meșter pietrar, căci nu putem vorbi de aceeași caligrafie. Dispunerea simbolului *asciei* este diferită în cazul monumentelor epigrafice (deasupra sau sub registrul inscripției). Cu certitudine aceste monumente funerare au fost astfel prin acest simbol așezate sub semnul *asciei*, adică al protecției.

Mariana Crînguș

Universitatea de Vest Timișoara
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Blv. V. Pârvan nr. 4

NOTE

*Prima parte a acestui studiu s-a referit la elementele strict ornamentale și a apărut în *AnB*, SN, X-XI, 2002-2003, (2004), p. 147-156.

D. A., I, s.v. *ascia*, p. 464-465.

3. F. de Visscher, *Le droit des tombeaux romains*, Milano, 1963, p. 278.

4. M.R. Vasić, *La représentation de l'ascia sur les monuments funéraires de la province romaine de Dalmatie*, în *Starinar*, XXVII, 1976, p. 43-52.

5. *Ibidem*.

6. F. Cumont, *op.cit.*, p. 298.

7. L. A. Muratori, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, 4 vol., Milan, 1739-1742 apud. J. Murray, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Londra, 1875, sv. *ascia*.; vezi și H. Daicoviciu, *O stelă funerară de la Alburnus Maior*, Potaissa, 3, 1982, p. 106-111 referitor la alte supoziții legate de reprezentarea *asciei* și de ridicarea monumentului *sub ascia*.

8. L. Renier, apud. D.A.C.L., sv. *ascia*.

9. F. Cumont, *op.cit.*, p. 298.

10. F. de Visscher, *Le droit des tombeaux romains*, Milano, 1963, p. 279.

11. D. A. C. L., sv. *ascia*.

12. F. de Visscher, *Le droit des tombeaux romains*, Milano, 1963, p. 279.

13. H. Daicoviciu, *O stelă funerară de la Alburnus Maior*, Potaissa, 3, 1982, p. 106-111.

14. IDR, III/1, 171: D(is) M(anibus)/Valeriae Cres/centillae vix(it)/ann(os) XXXV/5/C(aius) Caecil(ius) Felix/aug(ustalis) col(oniae)/coniugi b(ene)m(erenti)/posuit.

15. IDR, III/1, 159: D(is) M(anibus)/P(ublia) Ael(ia) Ingenua/vix(it) an(nis) II et/P(ublia) Ing(enuvia) Florentin/5/ a v(i)x(it) an(nis) II p(arentes) p(osuerunt)

16. Doina Benea, P. Bona, *Tibiscum*, București, 1994, foto 41.

17. H. Daicoviciu, *op.cit.*, p. 110.

18. M. R. Vasić, *op.cit.*, p. 44.

19. Éva Maróti, *Die römischen steindenkmäler von Szentendre- Ulcisia Castra*, Szentendre, 2003, p. 41, nr. 35. Textul stelei funerare este urmatorul: D(is) M(anibus)/ T(itus) Fl(avius) Felicio Aug(ustalis) col(oniae) Aq(uinci) vi/vos sibi et Flaviae Secun/dinae quond(am) conlibertae/et uxori vixit an(nos) LV et/T(ito) Fl(avio) Felicissimo quond(am)/filio naturali qui vixi(t)/ann(os) XXIII et T(ito) Fl(avio) Ingenuo/fil(io) legitimo et T(ito) Fl(avio) Felici/fil(io) naturali et Flaviae/Feliculae filiae naturali/et flaviae Felicissimae nepti/vivis T(itus) Fl(avius) Felicio s(upra) S(criptis) et sibi f(aciendum) c(uravit).
20. J. Česka, R. Hošek, *Inscriptiones Pannoniae Superioris in Slovacia Transdanubiana*, Brno, 1967, nr. 36. Textul inscriptiei este:....L. Firmin(o) an(norum) VI/L(ucio) Val(erio) Longin(o) an(norum) III/con(iugi) et fil(iis) piis/L(ucius) Val(erius) Longinus/vet(eranus) L(egionis) I A(diutricis) P(iae) F(idelis) viv(us) s(ibi) et s(uis).

DES ÉLÉMENTS ORNAMENTAUX-SYMBOLIQUES SUR LES MONUMENTS DU SUD-OUEST DE LA DACIE ROMAINE

Résumé

Parmi les éléments ornementales-symboliques qui se font remarqués sur les monuments funéraires de cette region de la Dacie romaine, les plus intéressants sont ceux qui, derrière la représentation, se trouve une idée. En ce cas, l'image signifie quelque chose dans la mémoire de celui qui avait commandé le monument.

Dans le présent travail, de tous ces elements d'une forte signification symbolique, nous voudrions s'arrêter sur l'ascia.

Dans la literature de spécialité, il y avait plusieurs opinions qui visaient la signification de l'ascia. C'est sûr que la présence de l'ascia situe le monument funéraire sous sa protection.

En Dacie, la représentation de l'ascia peut être observée sur un petit nombre de monuments: Alburnus Maior, Romita, Potaisa (un exemplaire) et Tibiscum (3 monuments).

Les plus nombreux monuments proviennent de Tibiscum et seulement dans 2 cas on a gardé l'inscription. Ces monuments sont élevés à la mémoire de Valeria Crescentilla et pour les deux jumelles décédées très jeunes, Publia Aelia Ingenua et Publia Ingenuvia Forentia.

Le troisième monument ayant comme representation l'ascia se conserve sous forme de fragments, celle-ci étant le seul élément gardé.

Fig. 1- Altarul funerar al Valeriei Crescentilla de la Tibiscum
Autel funéraire de Valeria Crescentilla (Tibiscum)

Fig. 2- Stela funerară a Publiei Aelia Ingenua
și a Publiei Ingenuvia Florentina de la Tibiscum
Stèle funéraire de Publia Aelia Ingenua
et Publia Ingenuvia Florentina (Tibiscum)